

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 9 (Aralık/December 2022), s. 973-977.
Geliş Tarihi-Received: 26.08.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 16.09.2022
Kitap Değerlendirmesi-Book Review
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1167487

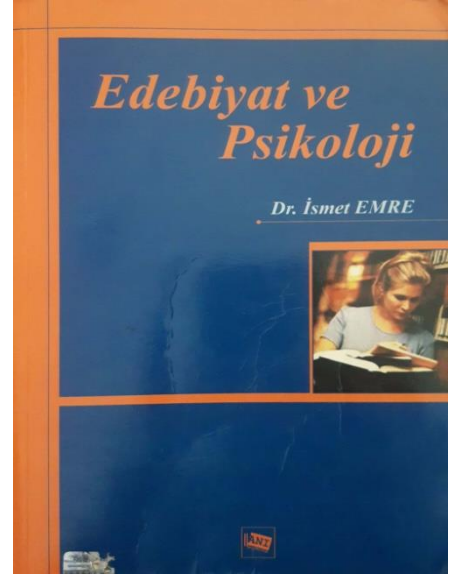
Dr. İsmet Emre, Edebiyat ve Psikoloji, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.

*Dr. İsmet Emre, Literature and Psychology, Anı Publishing, Ankara, 2005
(ISBN 6376-66-X)*

Mehmet Emin GÖNEN*

Son yüzyılda teknolojinin gelişimine paralel olarak modern hayatın yaygınlaşması, insan ilişkilerinin artmasını beraberinde getirmiş; bu da insanoğlunun psikolojisi, toplumsal yaşamı, düşüncesi ve dili üzerinde büyük etkilere, değişimlere ve hatta travmalara sebep olmuştur. İnsanı tanımaya ve onun her yönünü anlatmaya çalışan sosyal bilim dallarından özellikle edebiyat, psikoloji, sosyoloji felsefe, filoloji geçmişte bağımsız şekilde insan varlığını çözmeye çalışmışlardır. Fakat insanın karmaşık yapısı anlaşıldıkça insan varlığıyla ilgilenen bu bilim ya da sanat dallarının birbirinden bağımsız olamayacağı, her birinin diğerine muhtaç olduğu ya da yardım etmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu disiplinlerin birbirleriyle olan ilişkileri, ortak konuları insanı anlatırken aynı bulgu ve malzemedan yararlanmaları, bu yüzden ortak çalışmalar gerektiği fikri Avrupa'da bazı teorisyenler tarafından dile getirilmiş ve bununla ilgili çalışmalar son dönemlerde yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'de ise bununla ilgili çalışmalar yavaş yavaş az da olsa varlığını göstermeye başlamıştır.

Bu çalışmaların en önemlisi ve kapsamlılarından biri Prof Dr. İsmet Emre tarafından kaleme alınan "*Edebiyat ve Psikoloji*" adlı çalışmadır. Bu alanda büyük bir boşluğu dolduracak ve daha sonra yapılacak çalışmalara ışık tutacak nitelikte olan kitap, 2005 yılında Anı yayıncılık tarafından okuyucuların ilgisine sunuldu.

* Dr. Öğretim Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat/Türkiye, e-posta: megonen@gmail.com, ORCID: org/ 0000-0001-6262-4589.

Kitap uzun bir ön sözden sonra giriş, dört ana bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Yazar, kitabın ön sözünde kitabına konu olarak ele aldığı iki sosyalbilim ya da sanat olan edebiyatın/edebiyat biliminin ve psikolojinin birbirine yakın durmasına rağmen uzun yıllar boyunca birbirlerine uzak kaldıklarına ve yekdiğerinden faydalanmadıklarına dikkat çeker. Geçmişten beri bu iki alanın sınırlarının belli olmadığını her iki disiplinin sınırları çizilmedikçe ortak bir zeminde çalışamayacaklarını dile getirir. Yazar, bu çalışmasıyla gerek sanat oluşları, gerekse bilim çevrelerince uzun süre kabullenilmemeleri nedeniyle aynı kaderi paylaşan edebiyat ve psikoloji disiplinlerinin arasındaki belirgin benzerlikleri ortaya çıkarmayı ve sınırlarını belirlemeyi amaçladığına vurgu yapar.

Giriş kısmında ise (s. 1-14) birbirine çok benzemekle birlikte en büyük yakınlıkları temelde insan ruhunu incelemek olan edebiyat ve psikolojinin insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahip olmalarına rağmen bir bilim dalı olarak kabul edilmelerinin ancak 19. Yüzyılın sonunda gerçekleştiğine işaret eder. Bu disiplinlerin uzun yıllar boyunca birbirlerine uzak kalmalarının bir kayıp olduğunu belirtir. Yine giriş bölümünde çalışmanın bütününde psikoloji tarihinin edebiyatı ve edebiyat bilimini doğrudan ilgilendiren önemli üç ismin; Sigmund Freud, Alfred Adler ve Carl Gustave Jung'un üzerinde ayrıntılı olarak duracağını ifade eder. Yazar, Freud'un psikolojiye, insanın sadece bilincinin üstü değil, onun bir de altının olduğu gerçeğini tespit ederek, psikanalizi hediye ettiğini belirtir. Bu saptamanın insan psikolojisi açısından oldukça önemli olduğunu bunun yanı sıra edebiyat biliminin edebi esere yaklaşımında da ciddi değişiklikler meydana getirdiğini dile getirir. Yazara göre Freud, psikoloji bilimine birtakım aşırılıklar da getirmiştir. Onun insanın bütün davranışlarını ve düşüncelerini cinsellikle ve libidoyla ilişkilendirmesi hem abartı hem de onun tamamını içermekten uzaktır.

Yazar, Adler'in edebiyat psikolojisine katkısının daha çok çocuk edebiyatı yönünde olduğunu, Adler'in çocuk edebiyatı öğretimindeki yaklaşımı çocuğun gelişimi, çevresiyle ilişkileri, bu ilişkilerin çocuk üzerindeki izleri bakımından üzerinde durulması gereken hususlar olduğuna vurgu yapar. Jung'un insan psikolojisine yaklaşımını ise diğer iki psikologdan daha gerçekçi ve daha normal bulan yazar, ayrıca Jung'un edebiyatla daha yakın bir temasta olduğunu ve bu yüzden şimdiye kadar edebiyat bilimciler için Jung'un diğer iki psikologdan daha sevimli olduğunu belirtir.

Yazar, edebiyat ve psikolojinin arasındaki ilişkiler, benzerlikler, bilim ya da sanat oluşları üzerinde yapılan bütün tartışma ve eleştirilere rağmen bu iki disiplin için ortada bir gerçeğin olduğunu iddia eder. O da her iki bilim dalının birbirlerine ihtiyaç duymaları, birbirlerinin geliştirdikleri metotlardan faydalanarak hem kendi varlık alanlarının sınırlarını daha belirgin şekilde tayin etmeleri, hem de kendileri için belirledikleri amaçları ve görevleri daha iyi yerine getirmeleri gerçeğidir.

Kitabın birinci bölümü (1-193) "Psikoloji" genel başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölüm psikolojiyle ilgili alt başlıklara ayrılmıştır. Bunlar, Kavramsal Çerçeve, Psikolojinin tarihi, Psikoloji-Yazar İlişkisi, Bilimsel Bir Yöntem Olarak Psikanaliz, Bilim olarak Psikoloji, Psikolojinin Alanları; Eğitim Psikolojisi, Çocuk Psikolojisi, Sosyal Psikoloji. Yazar bu bölümde psikoloji bilimi hakkında yerli ve yabancı psikologların yaptığı çeşitli tanımlardan ve tarih boyunca kavramsal gelişiminden söz etmektedir. Psikolojinin bir bilim haline gelmesinde öne çıkan üç önemli psikolog olan Freud, Adler ve Jung'un psikoloji hakkındaki görüşlerine özellikle yer verir. Bu bağlamda yazar, Adler'in kitabından alıntıyla Adler'in psikolojiyi tanımlamak için verdiği birkaç örneği zikreder. Adler, psikolojiyi olaylardan değil, olaylar hakkındaki düşüncelerimizden etkilenmek

olarak özetler. Jung'un psikoloji bilimine yaklaşımı Adler'den farklı ve daha karamsardır. Jung, psikoloji bilimini ruhtan yalıtılmış içindeki ruhsal öz boşaltılmış bir bilim olduğunu ifade eder. Psikoloji için "ruhsuz bir ruhbilim" tabirini kullanır.

Yine bu bölümde yazar, psikolojinin tarihi başlığı altında psikolojinin gelişimini Freud öncesi ve sonrası ayırımıyla ifade eder. Freud'la birlikte Adler, Jung ve Jacques Lacan'ın insan psikolojisi, psikolojinin edebiyatla ilişkisi, sanatla ilişkisi hakkındaki görüşlerine ve yaptıkları çalışmalara karşılaştırmalı ve geniş şekilde yer verir. Yazar'a göre yaptığı çalışmalarla psikoloji biliminin temelini kuran ve onun bir bilim olarak kabul edilmesini sağlayan Freud'dur. Yazar, bu bölümde Freud'un insanın birçok davranışına cinsiyetin kaynaklık ettiği görüşünü, psikoloji bilimine kazandırdığı savunma mekanizması terimini, Psikanaliz metodunu, insan psikolojisini anlamada rüyaları kullanmasını uzunca anlatır. Daha sonra Alfred Adler'in psikoloji bilimi hakkındaki görüşlerine yer veren yazar onun Freud'dan ayrıldığı en temel noktanın cinsiyet konusu olduğunu vurgular. Daha önceleri Freud'a sıkı sıkıya bağlı olan Adler, daha sonraları Freud'un görüşlerinin aksi görüşleri savunur. Adler'e göre Freud, cinsiyete gereğinden fazla vurgu yapmış ve insan hayatının hemen her aşamasındaki refleksleri cinsiyet ile cinselliğe bakarak abartılı davranmıştır. Adler gibi Carl Gustav Jung da hocası Freud'un cinsellikle ilgili görüşlerine katılmaz. Onun insan davranışlarını toptan cinselliğe indirgemesine karşı çıkar. Jung, zaman içinde hocası Freud'un görüşlerini değiştiren psikolog olarak kabul edilir.

Yazara göre, Freud ile Adler, kendi teorilerini Batı dünyasının kalıpları içinden çıkmadan tamamıyla batıya dayandırırken, Jung, psikoloji disiplininin alanını genişleterek Avrupa dışına çıkarmış, bununla da kalmayarak bütün dinleri kapsayan çok geniş çerçeveli bir zemine yaymıştır. Jung, bunun sonucu olarak, sanat ve edebiyat dünyasında kendisinden daha fazla yararlanan ve görüşleri daha çok tartışılan bir psikolog unvanına sahip olmuştur. Jung ayrıca Freud'dan farklı olarak onunla çatışan bir libidoyu savunur. Onun libido düşüncesi cinsel mahiyet taşımayan adeta cinsizleştirilen bir libido görüşüdür. Yazar, Jung'un Freud'dan ayrılan nedensellik ilkesi, bilinç ve bilinç dışına bakışı görüşlerini de uzun uzadıya anlatır. Bu bölümde Jacques Lacan'ın görüşlerine de yer veren yazar, onun diğerlerinden çok farklı olarak dilbilime yaklaşan ve bilinçle bilinçaltını dil ile ilişkilendiren bir psikoloji anlayışını geliştirdiğini ve böylece psikolojiyi bilinçten dile indirgediğini ifade eder. Dilin işleyiş mekanizmasıyla bilincin işleyiş düzeni arasında ortak noktalar bulunduğunu dile getirir. Yazar bu bölümde ayrıca psikoloji-yazar ilişkisi, psikanaliz, eğitim psikolojisi, çocuk psikolojisi ve sosyal psikoloji konularını da bu üç önemli psikologun görüşlerine karşılaştırmalı şekilde yer vererek anlatır.

Kitabın "Edebiyat" ana başlığıyla adlandırılan ikinci bölümünde (s. 199-282) ise edebiyatın ne olduğunu irdeleyen yazar, kavramsal çerçeve başta olmak üzere edebiyat biliminin alt dalları olan Edebiyat tenkidi, edebiyat tarihi, edebiyat teorisi, edebiyat sosyolojisi, edebiyat eğitimi, Mukayeseli edebiyat, çocuk edebiyatı gibi alanlarla edebi türler ve psikoloji, edebiyat-hayat ilişkisi, edebi eser, edebiyatın işlevi, edebiyat biliminin sorunları konularını ihtiva eden alt başlıklarla edebiyat ve edebiyat bilimini teferruatlı ve karşılaştırmalı şekilde inceler.

Yazar bu bölümde edebiyat ve edebiyat bilimin arasındaki sınırların belirsizliğini, aralarındaki farkların ve edebiyatın ne olduğu üzerinde yapılan tartışmaların ve kavram kargaşalarının uzun zamandan beri sürüp geldiğine vurgu yapar. Özellikle Avrupalı edebiyat kuramcılarında Wellek-Warren ikilisinin görüşlerine dayanarak konuyu tartışmaya açar, Türkiye'de ise bu konuda benzer görüşler ileri süren Sadık Tural'ın görüşlerini ortaya dökerek edebiyatın ne olduğu, edebiyat ve edebiyat biliminin

arasındaki farkların ne olabileceği, edebiyat biliminin görevlerinin ne olması gerektiği hususlarında görüşler ortaya koyar. Sanatsal bir faaliyet olarak edebiyat ile sanatsal üretimin değerlendirilmesi olarak edebiyat biliminin sınırlarının çizilmesi gerektiğini dile getiren Wellek ile Warren, edebiyat ile edebiyat bilimi arasındaki farkı belirginleştirmek için, her ikisinin faaliyetlerine bakar. Onlara göre, edebiyat yaratıcıdır, yani sanattır. Edebiyat incelemesi ise tam olarak bilim değilse de bir nevi bilgidir. Yazar, Sadık Tural'ın edebiyat görüşlerini ve edebiyatı tanımlamasını da ondan alıntıyla ortaya koyar. Tural, edebiyat ile edebiyat bilimi arasındaki farkları, edebiyatı daha çok sanatsal ifade ve zevkin çağrışım alanı; edebiyat bilimini ise söz konusu edilen bu sanatsal ifade ve zevkin rasyonel kurallarla değerlendirilmesini esas alarak şekillendirir.

Yine bu bölümde yazar edebiyat biliminin en önemli alt dallarından biri olan edebi tenkit/eleştiri üzerinde durur. Edebiyat biliminin edebi tenkitle içli dışlı bir tür olduğunu savunur. Edebiyat eleştirisinin en önemli işlevinin yazarla okuyucu arasında bağ kurmak, her iki taraf arasındaki mesafeyi doldurmak olduğunu belirtir. Bir alt dal olan edebiyat tarihini ele alan yazar, Sadık Tural ve Mehmet Önal'ın görüşlerini ileri sürerek edebiyat tarihinin edebiyat biliminin en önemli bir kolu olduğunu altını çizer. Buna göre genç nesiller ancak bu yolla kendi milletinin edebiyat mahsullerini tanıyabilir, edebiyat tarihi ile o milletin düşünce tarihini, hayatı algılayışını, olaylar karşısındaki ortak tavrını, geleneklerin estetik yapısını öğrenebilirler. Yazar, edebiyat teorisi başlığı altında ise Pospelov ve Mehmet Önal'dan alıntılarla edebiyat teorisinin ne olduğu, önemi ve görevi, edebiyat bilimine olan katkısı üzerinde durur. Aynı şekilde bir alt dal olarak edebiyat sosyolojisinin de edebiyat dünyasının sosyal hayattaki yansımalarıyla ilgili tespitlerde bulunduğunu ifade eden yazar edebiyat ve sosyoloji disiplinlerinin birbirlerini görmezden glemeyeceklerinin altını çizer.

Edebiyat eğitimi alt dalının edebiyat ile eğitim arasındaki bağlantı noktalarını araştırarak, edebiyatın eğitime ve eğitimin edebiyata olan katkılarını belirten yazar, Önal'ın görüşleriyle tespitini destekler. Yine bu bölümde mukayeseli edebiyat, çocuk edebiyatı alt dallarının sınırları, görevleri, katkıları hakkında görüşler ileri süren yazar edebi türler ve psikoloji başlığı altında edebi türler ile psikoloji arasındaki ilişkiye işaret ederek her edebi türün altında bir psikolojinin bulunduğunu iddia eder. Edebiyat hayat ilişkisi alt başlığında yazar, edebiyatın hayatla olan doğrudan bağları üzerinde durur. Özellikle bir edebi tür olan romanın hayatı yansıttığının altını çizen yazar, bu konuda Wellek ile Warren ve Berna Moran'ın görüşlerini karşılaştırarak edebiyat ile hayat ilişkisinin hangi düzeyde olduğuna ya da olması gerektiğine cevap arar.

Kitabın "Edebiyat ve Psikoloji" adlı üçüncü bölümünde (s. 291-372) ise yazar, kitaba ismini veren asıl konuyu ele alır. Edebiyat bilimi ve psikoloji disiplinleri arasındaki ilişki ve bu ilişkinin geçmişten bugüne ne düzeyde olduğu, benzerlik ve farklılıkları, her iki bilim dalının sınırları, birbirlerinden yaptıkları bilgi ve birikim alışverişlerini alanın önde gelen edebiyat bilimi araştırmacılarının ve psikologların görüşlerinden ve eserlerinden örnekler vererek açıklamaya çalışır. Yazara göre, edebiyat ve psikolojinin bir bilim dalı olarak birbirlerine yakınlık ve uzaklığıyla ilişkilerinin ele alınması tarihi çok uzaklara dayanmaz. Son dönemlerde bu iki disiplinin arasındaki ilişkiyi çözmeye çalışan psikolog ve edebiyat bilimcileri ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de Tolstoy'dur.

Yazar'a göre edebiyat ve psikolojinin en belirgin ve genelleştirilebilir ortak özelliği kendilerine insanın bütününe hedef ve malzeme olarak seçmiş olmalarıdır. Diğer hiçbir sosyal bilim dalı insanı bütünüyle ele almaz. Her biri insanın bir başka yönünü ele alma uğraşındadır. Oysa edebiyat ve psikoloji insanı bir bütünlük içinde kavrayarak onun doğasına yaklaşma gayretindedir. Metot ve teknik unsurlardan yalıtılıp bakılırsa her iki disiplinin de insan ruhunu kavramaya, onun düşünce, davranış ve duygularına yön veren

bilinçaltı süreçlerine daha yakından bakmaya ve onu çevresinden koparmadan bir bütün olarak görmeye çabalayan çalışma sahaları olduğu görülür.

Yazar, Oğuz Cebeci'den alıntıyla çağımızın önemli psikanalitik edebiyat eleştirmenlerinden biri sayılan N. Holland'ın edebiyat ile psikoloji arasında kurduğu ciddi benzerlikleri nazara verir. Buna göre her iki bilim dalı da, insanın fiziksel ve psikolojik yapısını ele alır. Bilinçaltına önem verirler ve bir çeşit *katharsis* metodunu uygularlar. Her ikisinde de çağrışım metodu ve hayal gücü önem kazanmıştır. Her iki disiplin de dilden yararlanır ve dile azami önem verirler ve benzer çözümleme yöntemleri kullanırlar. Bütün bu benzerliklere karşın her iki disiplin arasında bazı farklılıkların olduğu da bir gerçektir. İnsana yaklaşımlarında kullandıkları yöntem ve ortaya koydukları bakış açısı farklıdır. Edebiyat ve psikoloji insanı bütünüyle ele almalarına rağmen, psikoloji yaşayan, hissedeni, hala orada duran insanı ele alırken, edebiyat onu yeniden canlandırma, yeniden yaratma bilinciyle hareket ederek kurmaca bir dünyanın unsurlarını dizgeleştirmeye gayret gösterir.

Kitabın "Metin Tahlilleri" adlı dördüncü bölümünde (s. 373-443) yazar, Servet-i Fünûn edebiyatının iki önemli psikolojik romanı olan Zehra ve Eylül romanlarını psikanalitik yöntemle çözümlemesini yapmıştır. Yazarın bilgi ve birikimiyle her iki disipline hâkim olduğunu gösteren bu tahlil oldukça dikkat çekicidir.

Sonuç bölümünde (475-480) yazar, bu iki disiplinin artık bugün birbirlerine karşı aldığı/almaması gerektiği tavır ve pozisyonu dikkatlere sunar. Yazara göre son yıllarda hem edebiyat hem de psikoloji disiplini çeşitli çevrelerde, kurumlarda, üniversitelerde artık önem kazanmış; bu iki bilimin alt alanlarında bir zenginleşme, ayrıntılaşma ve öteki bilimlerle aralarındaki sınırları tayin edecek iç mantığını sağlam temellere oturtma eğilimleri ağırlık kazanmıştır. Yazara göre, son yıllarda metin çözümlemelerinin edebiyat bilimcisinin yanı sıra diğer sosyal bilimciler tarafından da kullanılması edebiyatın etkinlik alanını artırırken, psikolojinin hem bireysel hem de toplumsal anlamda etkin kılınması, kurumlara psikolojik danışmanlıkların zorunlu hale getirilmesi, psikolojinin bir ihtiyaç olduğu düşüncesinin toplumun geniş kesimlerince kabulü her iki bilim dalının toplumdaki yerini daha sağlam hale getirmiştir.

Yazar, birbirine benzer ve birbirini tamamlayan bu iki disiplinin daha sağlıklı ve ortak çalışabilmesi için çözüm önerilerinde bulunur. Ona göre yapılması gereken en önemli iş, bir an önce Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin müfredatlarına psikoloji derslerinin; Psikoloji Bölümlerinin de edebiyat derslerinin konularak karşılıklı etkileşimin akademik düzeye çekilmesini sağlamaktır. Böylece Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerinin psikoloji biliminin teorik çerçevesini edebiyat çözümlemelerinin geniş alanına yaymalarının öndeki engelleri kaldırabileceği gibi diğer taraftan bakıldığında ise Psikoloji Bölümü öğrencilerinin de birey ve toplum psikolojisini sadece kliniklerde ve sahalarda araştırmak yerine, onun farklı ve bir kurmaca yansıması olan edebi metinler dünyasında aramasının önündeki güçlükleri ortadan kaldıracaktır.

Kaynakça

Emre, İ. (2005). *Edebiyat ve Psikoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık.